

ΧΡΗΣΤΟΣ Α. ΣΑΡΤΖΕΤΑΚΗΣ

ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΤΥΠΟΝ

9 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2022

ΚΕΙΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΑ

www.sartzetakis.gr

ATHENS VOICE**09.02.2022 | 19:55****Ο Στέλιος Ράμφος, ο Χρήστος Σαρτζετάκης και μια άγνωστη ιστορία**

Μιλήσαμε με τον γνωστό φιλόσοφο για το μονοτονικό αλλά και για τον Χρήστο Σαρτζετάκη, τον Ανδρέα Παπανδρέου, τον Αντώνη Τρίτση και τον Κωνσταντίνο Καραμανλή.

Στέλιος Ράμφος -Χρήστος Σαρτζετάκης. Με αφορμή τον θάνατο του πρώην Προέδρου της Δημοκρατίας ο γνωστός φιλόσοφος διηγείται μια ιστορία στην 11 Ιανουαρίου 1982 - Μεσάνυχτα. Στη Βουλή, αναβρασμός. Στη συζήτηση επί του νομοσχεδίου για την κατάργηση των εισαγωγικών εξετάσεων από τα γυμνάσια στα λύκεια, ο τότε υπουργός Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων Λευτέρης Βερυβάκης φέρνει απροειδοποίητα προς επείγουσα ψήφιση με τη μορφή τροπολογίας άρθρο για την καθιέρωση του μονοτονικού. Ο Κωνσταντίνος Μητσοτάκης, κοινοβουλευτικός εκπρόσωπος της Ν.Δ., διαμαρτύρεται έντονα για τον αιφνιδιασμό και για το περασμένο της ώρας, οι βουλευτές της αντιπολίτευσης αποχωρούν από την αίθουσα. Ο νόμος ψηφίζεται. Διαπρεπείς άνθρωποι των γραμμάτων, μεταξύ των οποίων και ο Στέλιος Ράμφος, εκφράζουν με άρθρα τη διαφωνία τους.

Με αφορμή τον πρόσφατο θάνατο του πρώην Προέδρου της Δημοκρατίας Χρήστου Σαρτζετάκη, ο σημαντικός φιλόσοφος θυμάται μια σχετική με τα παραπάνω ανέκδοτη ιστορία, που μοιράζεται μαζί μας για πρώτη φορά.

«Αξίζει τον κόπο από μια μικρή ιστορία που θα σας διηγηθώ να βγάλουμε συμπεράσματα που έχουν ένα ευρύτερο ενδιαφέρον για τον Χρήστο Σαρτζετάκη, έναν άνθρωπο που δεν ήταν τόσο απλός. Ούτε η υπόθεση Λαμπράκη στη Θεσσαλονίκη ήταν απλή. Πίσω από την εμμονή του στους τύπους κρυβόταν, νομίζω, μια ευαισθησία σε πράγματα που τον έκαναν ακόμα και να αψηφά τον κίνδυνο.

»Βρισκόμαστε στο φθινόπωρο του 1985, τρία χρόνια μετά την απόφαση του Βερυβάκη να περάσει μέσα στη νύκτα, μετά τα μεσάνυχτα, το μονοτονικό. Ο Χρήστος Σαρτζετάκης –που είχε εκλεγεί τον Μάρτιο Πρόεδρος της Δημοκρατίας, με τον τρόπο που έγινε και με όλες αυτές τις ιστορίες, τα μπλε-άσπρα ψηφοδέλτια, την ψήφο του Αλευρά κ.λπ.– είχε κάνει κάτι δηλώσεις και είχε δώσει την εντύπωση ότι έχει μια ανησυχία για το πνευματικό θέμα στον τόπο μας αλλά και για τη γλώσσα. Εγώ ήμουν τότε πολύ μαχητικός στα θέματα της παιδείας, έγραφα πολύ και είχα μια ιδιαίτερη ευαισθησία για το θέμα της γλώσσας– όχι ότι την έχω χάσει, αλλά τότε ήμουν πολύ ενεργός. Προς τα τέλη του φθινοπώρου του 1985, εάν θυμάμαι καλά, βρήκα το τηλέφωνο του Προεδρικού Μεγάρου και ζήτησα στον αρμόδιο υπάλληλο ακρόαση. Ήταν μεσημέρι και πήρα απάντηση το απόγευμα κιάλας, για την άλλη ημέρα το πρωί».

Σας εξέπληξε η άμεση αντίδραση του Προέδρου;

Ναι. Προφανώς διάβαζε αυτά που έγραφα στις εφημερίδες, δεν ήμουν ένας άγνωστος που ζητούσε ακρόαση. Βάζω τη γραβάτα μου –είναι γεγονός αυτό στη ζωή μου, όταν βάζω γραβάτα– και πηγαίνω να τον δω. Ήταν πολύ εγκάρδιος και θερμός. Του εξέθεσα το πρόβλημα –είχα γράψει κιάλας ένα εκτεταμένο άρθρο για τα προβλήματα στη γλωσσική έκφραση των παιδιών– και τον ρώτησα εάν θα μπορούσαμε να κάνουμε κάτι.

Πώς αντέδρασε; Συμφωνούσε μαζί σας;

Συμφωνούσε απόλυτα και βρήκα αμέσως θερμή ανταπόκριση. Μου λέει: «Κάντε μου ένα κείμενο που να εκθέτετε όλο το πρόβλημα, και εγώ, που συναντιέμαι με τον πρωθυπουργό, θα βρω την ευκαιρία να του ανοίξω το θέμα». Πράγματι, όσο πιο γρήγορα μπορούσα έγραψα ένα κείμενο, πέρασα από το Προεδρικό Μέγαρο και το άφησα στη φρουρά να του το παραδώσουν. Μετά από κάποιο διάστημα έλαβα μία πρόσκληση, ήθελε να με δει ο Πρόεδρος. Πράγματι, πηγαίνω και μου λέει: «Είδα τον πρωθυπουργό, είναι θετικός να προχωρήσουμε και θα έχουμε σε λίγες ημέρες αποτελέσματα». Δεν μου είπε λεπτομέρειες –δεν χρειαζόταν να μου πει, και ορθώς δηλαδή– μόνο ότι είναι θετικός και θα το δούμε.

Τα κόμματα πάντως δεν φαίνεται να είχαν ουσιαστική αντίρρηση για το μονοτονικό, επί της διαδικασίας μόνο διαμαρτύρονταν...

Η Νέα Δημοκρατία απεχώρησε, αλλά όντως ήταν πολιτική κίνηση, δεν διαφωνούσε στο βάθος, μόνο για τον πολιτικό χειρισμό, και το έκανε εύσημα. Εξέφρασε μία δυσαρέσκεια που μπορούσε να την εκλάβει κανείς και ως αντίρρηση. Αλλά, την επομένη ημέρα, καμία αντίρρηση δεν υπήρχε. Η αντίρρηση υπήρχε από όσους ασχολούνταν με το πρόβλημα.

Τον Απρίλιο του 1986, προς γενική έκπληξη, ο Αντώνης Τρίτσης ανέλαβε το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων. Μεταξύ άλλων ριζοσπαστικών μέτρων που θέλησε να προωθήσει ήταν και η επαναφορά της διδασκαλίας των αρχαίων ελληνικών στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Όμως, ο νόμος για τη ρύθμιση της εκκλησιαστικής περιουσίας που εισηγήθηκε συνάντησε τη σφοδρή αντίδραση της Εκκλησίας και κατέληξε στη συμφωνία του πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου και του αρχιεπισκόπου Σεραφείμ.

Θεωρήσατε ότι η εισήγηση του Χρήστου Σαρτζετάκη στον Ανδρέα Παπανδρέου θα έφερε αποτελέσματα; Τι συνέβη μετά;

Η πρώτη ένδειξη ότι θα έχουμε αποτελέσματα φάνηκε με τον διορισμό του νέου υπουργού. Πράγματι, λοιπόν, σε 10-15 ημέρες αλλάζει ο υπουργός Παιδείας, και γίνεται ο Τρίτσης. Μετά από λίγο αρχίζουν στις εφημερίδες να βγαίνουν κάτι σχόλια για κάτι σημειώματα μέσα στο υπουργείο γραμμένα

σε πολυτονικό. Θυμάμαι, μου είχαν πει, ότι είχε περάσει από το Βιβλιοπωλείο της Εστίας, τότε στη Σόλωνος, και άνοιγε κυρίως βιβλία με πολυτονικό. Δηλαδή, δημιουργούσε ο ίδιος ένα κλίμα, φαινόταν ότι κάτι ετοιμαζόταν. Περνά ένα χρονικό διάστημα που περιμέναμε να δούμε και ξαφνικά θέτει το πρόβλημα της εκκλησιαστικής παρουσίας, ίσως για να μη θέσει μόνο το γλωσσικό και τον πουν συντηρητικό. Το θέμα αυτό φουντώνει και επί δύο-τρεις μήνες γίνεται το κύριο πολιτικό πρόβλημα. Πλέον είναι τέτοια η διάσταση που παίρνει, ώστε όχι μόνο εξαφανίζονται όλα τα αλλά, αλλά μπαίνει σε μία περιπέτεια και η ίδια η κυβέρνηση. Θυμάμαι μία δημόσια συζήτηση στην τηλεόραση, είναι ο Τρίτσης με τον συνταγματικό σύμβουλο του Παπανδρέου –τον Κασιμάτη– και απέναντι ο Χριστόδουλος και ο τότε Αλεξανδρουπόλεως, νυν Θεσσαλονίκης Άνθιμος, όπου γίνεται μία μάχη φοβερή, που την παρακολουθεί όλη η Ελλάδα. Έτσι τελειώνει η υπόθεση, την αναλαμβάνει ο Παπανδρέου με τον ίδιο τον Σεραφείμ, που ήταν τότε ο Προκαθήμενος της Εκκλησίας, συμφωνούν απολύτως, παύει να γίνεται συζήτηση για το θέμα και διώχνουν τον Τρίτση από το υπουργείο.

Ήταν λάθος του Αντώνη Τρίτση να συνδέσει με το γλωσσικό την εκκλησιαστική παρουσία ή θεωρείτε ότι έγινε κάποια μεθόδευση;

Οι σκέψεις οι δικές μου –πάντα εικασίες, διότι δεν έχω κανένα στοιχείο– είναι ότι το θέμα το έθεσε ο Παπανδρέου, διότι αισθάνθηκε ότι με αυτόν τον τρόπο και θα είχε πει το «ναι» στον Σαρτζετάκη και δεν θα προχωρούσε. Ο Σαρτζετάκης εξελέγη, όπως θυμάστε, επειδή ο Παπανδρέου είχε υποσχεθεί στον Καραμανλή ότι θα πρότεινε την υποψηφιότητά του ως Προέδρου. Αλλά οι αντιδράσεις ήταν τεράστιες μέσα στο κόμμα του και σαν λύση βρέθηκε ο Σαρτζετάκης. Ήθελε λοιπόν με το εκκλησιαστικό να καλύψει το γλωσσικό και πια, όπως είχαν εξελιχθεί τα πράγματα, δεν μπορούσε να κάνει τίποτα άλλο παρά να εκπαραθυρώσει τον Τρίτση. Αυτό είναι το πιθανότερο ενδεχόμενο, που δείχνει, όμως, δύο πράγματα πολύ χαρακτηριστικά, ευρύτερα, που για εμένα έχουν την τελική σημασία. Σε αυτή τη μικρή, πρακτικά ασήμαντη ιστορία, την οποία σας διηγούμαι, μπορεί να δει κανείς αφενός τη στάση ενός νομικού, ο οποίος πατούσε πολύ σταθερά στην πίστη του στον νόμο και στον ρόλο του ως Προέδρου της Ελληνικής Δημοκρατίας και ο οποίος ταυτοχρόνως, επειδή πίστευε σε κάτι, δεν δίστασε να ζητήσει

από τον πρωθυπουργό τρία μόλις χρόνια από την ψήφιση του νόμου να τον ανακαλέσει.

Από την άλλη, ήταν ο Ανδρέας Παπανδρέου που δεν ήθελε να χαλάσει χατίρι –και συνήθως δεν χαλούσε χατίρι– αλλά έκανε με πλάγιο τρόπο αυτό που ήθελε. Ο πλάγιος τρόπος με τον οποίο εκινείτο ήταν, κατά τη γνώμη μου, αυτό το οποίο προκάλεσε όλη την εξέλιξη, η οποία, όμως, βγήκε από προκαθορισμένα όρια και πήρε τεράστιες διαστάσεις μέσα στην κοινωνία.

Ξανασυναντηθήκατε με τον Σαρτζετάκη μετά από αυτό;

Στην κρίσιμη αυτή στιγμή, λίγο πριν πάρει στα χέρια του την υπόθεση ο Παπανδρέου με τον Σεραφείμ και δώσουν αυτή τη λύση, είδα για τελευταία φορά τον Σαρτζετάκη. Πλέον δεν έχουμε να συζητήσουμε τίποτα. Μου λέει, έλαβε τέτοιες διαστάσεις το θέμα της εκκλησιαστικής παρουσίας, που δεν μπορεί να προχωρήσει το γλωσσικό. Συζητήσαμε και για την εξέλιξη του εκκλησιαστικού, του είπα ότι πρόκειται για μια κίνηση αρπακτική για την παρουσία, κι εκείνος απάντησε να κοιτάξει η Εκκλησία να μην είναι αλαζονική και να μην ξεχνά ποτέ ότι είναι νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου. Σημειωτέον, ο Σαρτζετάκης ήταν βαθύτατα θρησκευόμενος. Δεν συζητήσαμε για ποιον λόγο το έκανε ο Παπανδρέου. Εδώ πρέπει να επισημάνουμε το γεγονός ότι πριν κάνει οποιαδήποτε κίνηση για το γλωσσικό, ο Τρίτσης έβαλε το θέμα της Εκκλησίας. Μετά από καιρό καταλαβαίνει κανείς ότι δεν θα μπορούσε να θέσει ένα τόσο τεράστιο πρόβλημα χωρίς τη σύμφωνη γνώμη, τουλάχιστον, αν μη την υπόδειξη, του πρωθυπουργού. Αυτή, όμως, η υπόδειξη πρέπει να είχε μια σκοπιμότητα, να εξουδετερώσει τις συνέπειες ή τις εντυπώσεις που θα δημιουργούσε μια επιστροφή στη γλωσσική ρύθμιση, την οποία μόλις πριν από τρία χρόνια είχε ο ίδιος ψηφίσει. Αυτό είναι εικασία, δεν έχω καμία ένδειξη. Εγώ, άρχισα πια να σκέπτομαι το πρόβλημα αυτό –και τώρα λέω τις σκέψεις μου– όταν τελείωσε το εκκλησιαστικό, λίγους μήνες μετά, όπου ξαφνικά είδα να εκπαραθυρώνεται ο Τρίτσης και, τελικά, ούτε γάτα ούτε ζημιά. Έκτοτε δεν ξαναβρεθήκαμε ποτέ ούτε επικοινωνήσαμε ποτέ με τον Σαρτζετάκη.

Ο Σαρτζετάκης ήταν άνθρωπος ανιδιοτελής και απολύτως αφοσιωμένος στο καλό της πατρίδος.

Ποια είναι η γνώμη που αποκομίσατε για την προσωπικότητά του;

Ο Σαρτζετάκης ήταν άνθρωπος που συνδύαζε, μαζί με την εμμονή στους τύπους, και μια προσωπική πίστη σε ορισμένα πράγματα. Είχε πεποιθήσεις, οι οποίες τον έκαναν στην υπόθεση Λαμπράκη να φερθεί με τον τρόπο που φέρθηκε, δηλαδή να αντισταθεί σε όλες τις πιέσεις, να αντισταθεί αργότερα σε ταλαιπωρίες που υπέστη. Όλα αυτά εντέλει μας οδηγούν σε ένα ψυχογράφημα του μεν Σαρτζετάκη, ότι ήταν άνθρωπος ανιδιοτελής και απολύτως αφοσιωμένος στο καλό της πατρίδος – δεν είναι τυχαίο ότι εκείνος είχε πει την έκφραση «οι Έλληνες είναι έθνος ανάδελφον». Ο δε Παπανδρέου –ήταν τέτοιος ο χαρακτήρας του– δεν άντεχε να πει όχι, αλλά μετά φρόντισε να δημιουργήσει μια τέτοια κατάσταση, ώστε το «ναι» να ακυρωθεί απολύτως. Έχει σημασία η αντιμετώπιση, ότι άνοιξε το πρόβλημα ο ίδιος, προσέθεσε ένα δεύτερο, δεν υπολόγισε τις διαστάσεις του δευτέρου, πώς εξελίχθηκε, ότι πήρε διαστάσεις εμφυλίου πολέμου.

Ένας πολιτικός άλλου τύπου, όπως ο Καραμανλής, για παράδειγμα, θα έλεγε, όχι, αυτό δεν γίνεται. Γιατί ο Καραμανλής έβαζε στόχους και ταυτοχρόνως έθετε όρια, χρησιμοποιούσε δηλαδή το τιμόνι της εξουσίας ως μέσον, ενώ η τακτική του Παπανδρέου ήταν να ανοίγει ασκούς προβλημάτων, φορτισμένων με συναισθήματα και μετά, επειδή δεν έβαζε όρια, να προσπαθεί να ισορροπήσει τις συνέπειες οι οποίες προέκυπταν. Ο Παπανδρέου πατά πάρα πολύ στη στιγμή, στη θέληση και στην επιθυμία. Η επιθυμία είναι να πει «ναι» στον Σαρτζετάκη, η θέλησή του όμως μετά ήταν να μη χάσει την εικόνα του ως προοδευτικού μεταρρυθμιστή. Όμως οι συνθήκες που δημιουργούνται, επειδή είναι συνθήκες μόνο θελήσεως, γίνονται μπούμερανγκ και πλήττουν και τον ίδιο. Η καραμπόλα στην περίπτωση αυτή ήταν η απόλυτη συμφωνία με την Εκκλησία, ο οστρακισμός του Τρίτση και προχωρούμε πια αμέριμνα για το μέλλον. Ο Παπανδρέου έβαλε στη μέση τα δικαιώματα των ανθρώπων, δημιούργησε τον δικαιωματισμό χωρίς καμία υποχρέωση, δημιούργησε μια αναστάτωση μέσα στην κοινωνία, από την οποία δεν έχουμε ακόμα συνέλθει.

Αυτή η πολύ χαρακτηριστική μικρή ιστορία επιτρέπει να καταλάβει κανείς τις ιδιοσυγκρασίες δύο ανδρών, υπό την ηγεσία των οποίων βρέθηκε ο τόπος μας. Ο ένας, ο Καραμανλής, το τιμόνι το είχε μέσον, ο άλλος, ο Παπανδρέου, το είχε σκοπό. Ο δε Σαρτζετάκης, που έβγαλε τον τόπο από το αδιέξοδο τον Παπανδρέου με την υποψηφιότητά του και με τον δύσκολο τρόπο της εκλογής του, μετά, όταν ο εγκαταστάθηκε στο Προεδρικό Μέγαρο ακολούθησε μία πολύ προσωπική πορεία και απομονώθηκε.

Σχετικά με το μονοτονικό σύστημα:

Με αυτή την αφορμή, θέλετε να μας εξηγήσετε γιατί θεωρείτε τόσο καταστροφική την απόφαση για το μονοτονικό;

Θεωρούσα και θεωρώ, βέβαια, ότι είναι πάρα πολύ σοβαρό το θέμα. Το μονοτονικό δεν διευκολύνει σε τίποτα. Το λάθος που έγινε τότε, στις γλωσσικές μεταρρυθμίσεις, είναι ότι η γλώσσα δεν είναι απλώς μέσον επικοινωνίας, είναι οργάνωση του κόσμου σε πνεύμα κι εκεί θέλει πολύ μεγάλη προσοχή γιατί, εάν καταστραφεί αυτό, μπορεί να καταστραφεί πια όλο το σύστημα της εννοιολογικής παραγωγής μέσα στους ανθρώπους. Η γλώσσα εννοιοποιεί τον κόσμο, είναι κυρίως παράγοντας διαμορφώσεως εννοιών, και θεωρώ ότι η ελληνική γλώσσα είχε και έχει μία δική της μορφοπλαστική δύναμη. Είναι σημαντική για την οργάνωση του πνεύματος, την οργάνωση της αληθινής νοημοσύνης, ειδικά τώρα στην εποχή της τεχνητής νοημοσύνης. Εξ ου και είχαμε κατακόρυφη πτώση της εκφραστικής ικανότητας και αδυναμία κατανόησης – αυτά που διαβάζουμε στην PISA κάθε χρόνο, ότι είμαστε οι τελευταίοι στην Ευρώπη στην κατανόηση κειμένου και στα μαθηματικά. Δεν μπορεί να ωριμάσει πνευματικά ένας λαός, εάν η γλώσσα δεν εξελίσσεται, είναι στάσιμη ή μπαίνει σε μηχανικούς τρόπους εκφράσεως. Δεν είναι θέμα απλοποίησης, δεν είναι θέμα ευκολίας, διευκόλυνσεως, η γλώσσα πρέπει να είναι δύσκολη.

Γιατί;

Γιατί είναι το μέσον διά του οποίου ένας άνθρωπος μεταβάλλει σε νόημα τα υλικά πράγματα που έχει μπροστά του. Μιλώ σημαίνει επικοινωνώ με λόγια,

γκριμάτσες και χειρονομίες, γραφώ σημαίνει επικοινωνώ με νοήματα. Η γραπτή γλώσσα είναι ο τρόπος με τον οποίο οι ψυχές εκφράζονται δημιουργικά. Αλλιώς οι γλώσσες αρρωσταίνουν. Σήμερα επικρατεί η ξύλινη γλώσσα πια, ο κυρίαρχος τύπος είναι η επανάληψη, η σειρά, ο συρμός των γενικών, η μία γενική πίσω από την άλλη, δηλαδή απρόσωπες διαδικασίες από τις οποίες αφαιρούνται τα άτομα, τα υποκείμενα. Στην ξύλινη γλώσσα δεν χωρά η ψυχή, δεν χωρά ο ζωντανός άνθρωπος, ο κόσμος και η ψυχή μαθαίνουν στις διαδικασίες, ενώ η κανονική έκφραση πρέπει να έχει υποκείμενο, ρήμα, αντικείμενο. Αυτό που κάνει ο συγγραφέας τι είναι; Μεταφέρει έναν κόσμο εξωτερικών πραγμάτων σε ένα επίπεδο νοημάτων και αυτό που γράφει έχει γίνει πνευματικό, έχει γίνει λόγος. Το να απλοποιήσουμε τη γλώσσα είναι σαν να λέμε να απλοποιήσουμε την αγάπη. Πώς να απλοποιηθεί; Δεν είναι για απλοποίηση, είναι για δυσκολίες η αγάπη από τη φύση της.

«Πηγή: <https://www.athensvoice.gr/politics/745101-o-stelios-ramfos-o-hristos-sartzetakis-kai-mia-agnosti-istoria>»